

*Med pensel
och*

SCHABLON

**NORDISKA
MUSEET**

SVERIGES KULTURHISTORISKA MUSEUM

Nordiska museets
bibliotek

N.M.:5 ~~part~~

Vägliden

Ex. A

1987

UTLÅNAS EJ

Sullen, Nord. mus.
Käbbel. 1987

Med pensel och schablon

En utställning om äldre måleritekniker

Nordiska museet

Utställning och katalog: Karin Björling, Monika Carlheim-Gyllensköld
Affisch och katalogomslag: Åke Pallarp
Utställningsarkitekt: K. Wallfält Arkitektkontor AB
Foto: Om inte annat anges Peter Segermark, Nordiska museet
Citaten hämtade ur Hantverksundersökningen, Nordiska museets arkiv.
Tryckeri: Ljunglöfs (affisch), TBR AB (katalog)
Lay-out: Leif Erlandsson, Berit Nordin
Utställningsbyggande: Nordiska museets verkstad, Alvar Björkstads Dek. Måleri
ISBN 91 7108 280 8

Innehåll

Förord	5
Tillbakablick	7
Ådring	8
Schabloner och stämplar	10
Marmorering	12
Stänkmålning	17
Övrigt dekorationsmåleri	18
Redskap och material	20
Verktygsvård	21
Pigment	21
Bindemedel	23
Läs mera	26

Förord

Måleriyrket har under 1900-talet genomgått en radikal förändring. Dekorationsmåleriet eller det konstnärliga yrkesmåleriet såsom ådring, marmorering och schablonmålning, tidigare en viktig del av målarnas utbildning, föll i glömska. Utställningen *Med pensel och schablon* vill visa prov på yrkesskickligheten i äldre tiders måleri, där man med enkla medel kunde uppnå virtuosa resultat samt dess moderna efterföljare. Vi hoppas kunna väcka intresse för att bevara det dekorationsmåleri som finns kvar och även ge impulser till hur nybyggda miljöer kan utformas. Här förekommer ett urval av föremål, flertalet ur museets egna samlingar som alla är exempel på den rika flora av dekorationsmåleri från 1700-talet och fram till 1900-talet. Vår egen tid representeras främst av inlånat material från konstnärer och andra personer som haft betydelse för utvecklingen inom färg och form.

Till alla dem som på detta sätt bidragit till utställningens förverkligande i form av ekonomiskt eller annat stöd framför vi ett varmt tack.

Karin Björling

Monika Carlheim-Gyllensköld

Två målargesällar från Stockholm 1916, Måleriyrkets museum.

Tillbakablick

Dekorationsmåleriet har en gammal tradition. Schablonmålning förekom t ex redan i det medeltida Sverige. Senare under 1600-talet och i synnerhet under 1700-talet blev marmore-rings- och ådringskonsten vanlig i såväl sakral som i profan miljö. Från de högre stånden spred sig de tongivande stilidealerna inom inredningskonsten till allmogen. Detta gäller t ex olika former av imitationsmåleri. Här fanns emellertid ekonomiska begränsningar. Pigment och övrigt material var både dyrbart och svåråtkomligt men när medel stod till buds anlidade bönderna ofta kringvandrande målare. Dessa fick fri kost och logi samt en smärre kontant betalning för sitt arbete. "Han gick omkring i gårdarna till vem som bad honom om något arbete och målade varjehanda målningar både ut- och invändiga husmålningar, möbler och husgeråd, samt allt vad som till hans yrke hörde." Inte sällan var allmogemålarna tekniskt skickliga. Förebilderna modifierades visserligen eller förenklades, men exemplen är många på djärva och fantasifulla sammansättningar.

Vid sekelskiftet 1900 hade olika former av dekorationsmåleri nått en sådan grad av teknisk fulländning att man svårigen kunde skilja äkta material från det illusionistiskt målade. Det dröjde dock inte länge förrän moderna material och metoder konkurrerade ut mycket av detta. Så fick t ex tunna fabrikstillverkade fanér ersätta vad som tidigare åstadkommits genom imitation.

Vårt traditionsrika dekorationsmåleri har ett stort kulturhistoriskt värde. Det kan inte nog betonas hur viktigt det är att vara försiktig med målade föremål av denna art, allt ifrån de mest praktfulla till de vardagligt enkla. Spår efter händer som tagit vid skåpdörrarnas öppning, längs byråskivans framkant eller över stolsryggen berättar för oss hur föremålet använts och gör det levande. Tyvärr har mycket av denna historia gått förlorad under den senaste avlutningsvågen. Man måste kunna respektera ett föremåls ålder. Ett naturligt slitage på möblerna ger dem deras karaktär.

Teknikbeskrivningarna som följer på varje dekorationsavsnitt gör inte anspråk på att vara heltäckande utan ger en förenklad vägledning till utförandet, i stället hänvisar vi läsarna till fackböcker i ämnet som tas upp i litteraturföreteckningen.

Ådring

Exempel på imitation av dyrbara träslag, företrädesvis panelverk i inredningar, fanns redan under renässansen. I Sverige blev ådringen vanlig i synnerhet i allmogemåleriet med träimitationer av ek, björk, valnöt eller träslag som knappast växte på platsen. För den lokale målaren måste främmande träslag som mahogny och jackaranda ha tett sig tämligen exotiska med tanke på de ofta fantasifulla resultaten.

I likhet med övrigt imitationsmåleri upplevde ådringen sin höjdpunkt vid tiden före och efter sekelskiftet 1900.

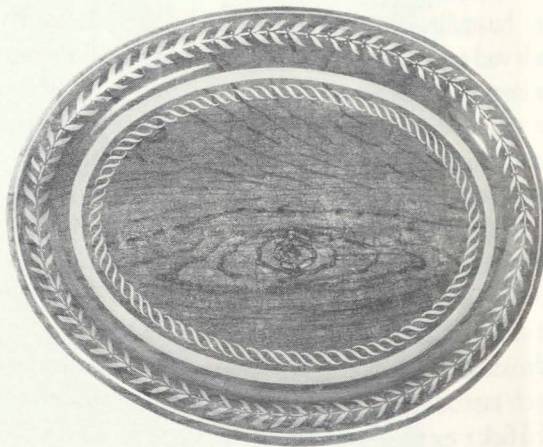
Som redan tidigare nämnts, bidrog tunt fabrikstillverkat fanér till ådringsteknikens nedgång.

Av naturliga skäl har ådringen använts i synnerhet främst inom möbeldekorationen. "I fall möblerna målades ansågs det vara mycket 'fint', om de målades 'i ek'. En och annan målare var mycket skicklig i att ådra furumöblerna så, att de sågo ut som riktiga ekmöbler; de hade en mattgul färg, liknande det naturliga ekträdet. Furu-möbler kunde även målas 'i björk' så att de verkade som äkta sådana. En och annan som ville ha riktigt 'fina' möbler, kunde också låta måla dem 'i mahogny', men det tycktes vara rätt svårt att åstadkomma 'mahognymöbler'. Här var färgtonen och ådringen tydligen lite svårare att träffa rätt på."

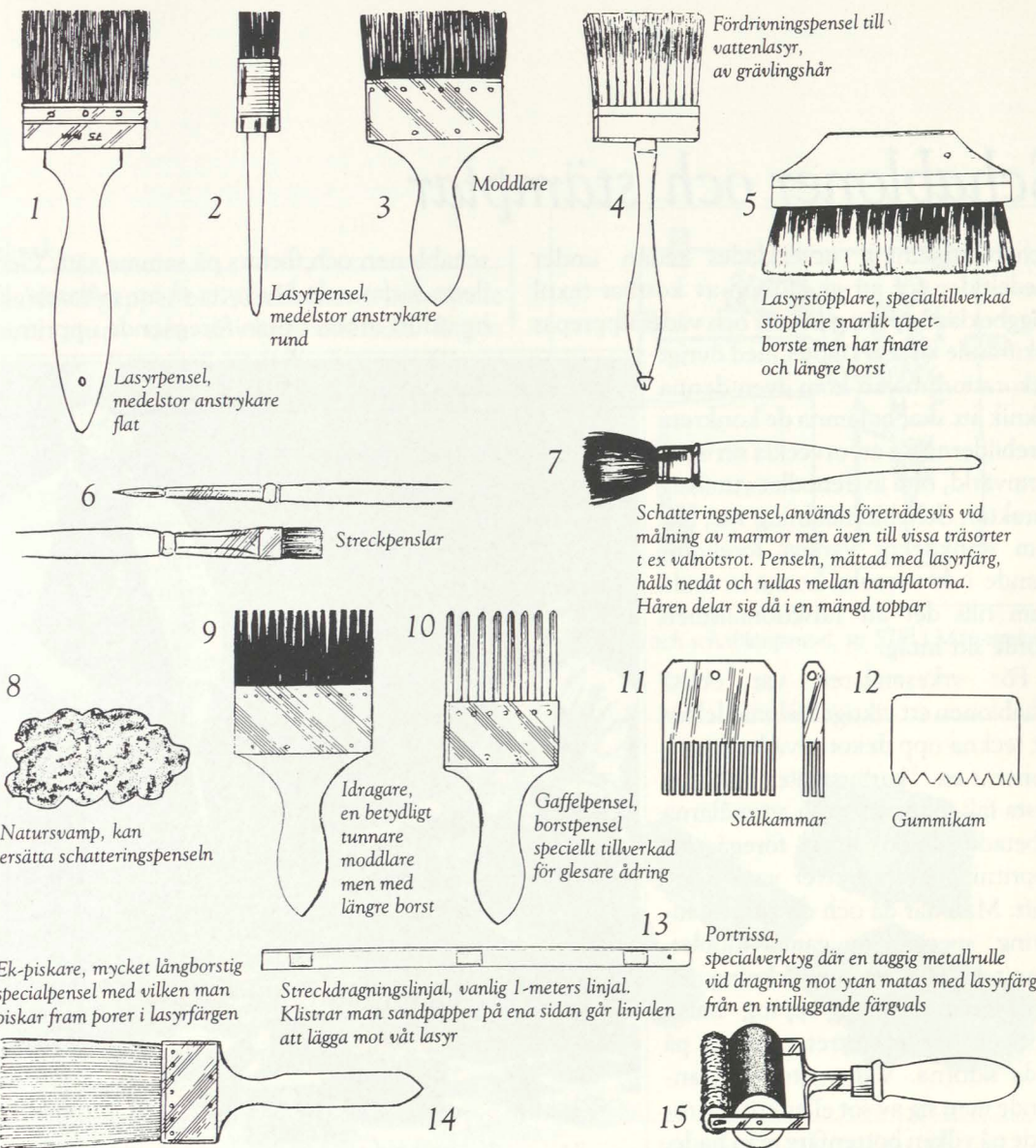
Teknik

Ytan laseras, dvs målas tunt, i en för träslaget lämplig grundfärg. Därefter tecknas kärnan upp med streckpensel, vilket tjänar som utgångs-

punkt för ådringen. Med en idragare, en pensel vars hår delar upp sig i mindre grupper, bygger man på kärnteckningen utåt kanterna. Ådringen kan sedan fördrivas mjukt med moddlare och här gäller det att känna till träslaget för att veta i vilken riktning man skall föra penseln. Specifika effekter kan uppnås genom att kamma den nyådrade ytan t ex vid ekimitation. Samma träslag har också som utmärkande drag skarpa ljusa sk "blixtar" vilka kan tecknas antingen med en gummispackel eller med nageln. Kvistar i träet tecknas med streckpensel. Vid en efterlasering då den första strykningen fått torka ordentligt kan man öka djupverkan. Ytterligare idragningar kan göras kanske i en annan färgton för att öka illusionen.

Ådrad plåtbricka, omkring 1900, Nordiska museet.

Schabloner och stämplar

Schablonmålning utvecklades redan under medeltiden för att ge illusion av kostbar textil väggbeklädnad där mönster och våder upprepas i skiftande färger. I likhet med övrigt dekorationsmåleri kom även denna teknik att snabbt lämna de konkreta förebilderna för att utveckla sin egen formvärld, ofta av renodlat ytmässig karaktär. Schablonmålning var, liksom stänkdekor vanligt förekommande i de svenska hemmen ända fram tills det att funktionalismen gjorde sitt intåg.

För yrkesmålaren var också schablonen ett viktigt hjälpmedel för att teckna upp dekorativa kompositioner t ex "kurbitsmåleri". "I de flesta fall torde talet om att målarna arbetade direkt utan föregående uppritning av mönstret vara överdrift. Man har då och då vid restaurering, speciellt av gamla möbler, funnit linjer efter uppteckning. På schablonen, vilken upptog halva motivet, var mönstret uppritat på båda sidorna. Vid avritningen använde man sig av sot eller krita beroende på vilken bottenfärg man hade. När ena hälften var ritad vändes

schablonen och förfors på samma sätt. Genom detta förfarande har tyfts så att målaren skulle ha utfört arbetet utan föregående uppritning."

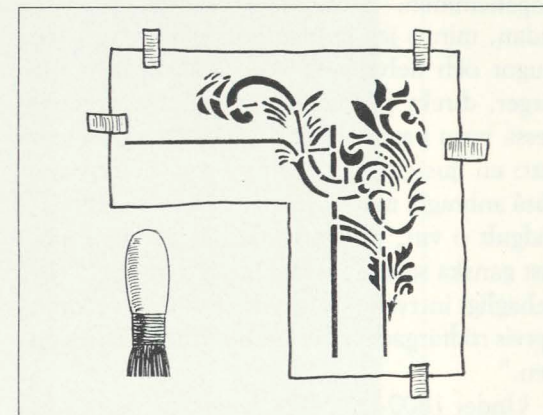

Mästaren och hans gesäll schablonerar ett golv, 1885.
Foto Ulf H. Holmstedt, Nordiska museets arkiv.

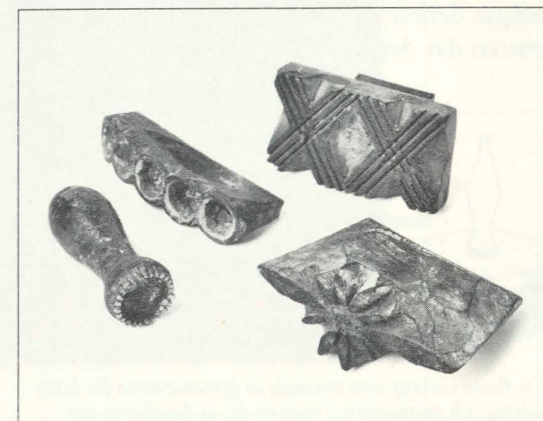
Teknik

Schablon i papper bör schellackeras upprepade gånger innan den används eftersom färgen annars går "igenom" på baksidan och förstör mönstret. Med en schablonpensel med tvärt avhuggna borst stöppas färgen genom schablonsens hål, man skall i förväg ha markerat lodlinjen på väggen så att inte schablonen kommer att hamna snett. Med små markeringar i schablonen kan den lätt flyttas till ny plats och avstånd och riktning hållas. "På denna grundmålning höll han på att måla blommor som tillgick så: att han själv genom papp utskurit blommor av olika slag, hvilka pappstycken han med ena handen fasthöll på spisen, medan han med andra handen genom pappen målade blomman och varefter han sedan flyttade pappblomman till annan plats för att i ordning erhålla nästa blomma o s v. Utseendet på spisen blev både vackert och varaktigt derigenom han använde oljefärg."

Stämplar, som kunde vara utskurna i trä eller helt enkelt i någon lämplig rotfrukt användes också och här var det möjligt att variera mönstrets täthet. "Då man gjorde spisen fin genom att pryda den med fyrbladiga rosor, s k "kattfötter" (kattfötter), skar man ut figuren i en potatis, som sedan doppades i grå eller blå färg och trycktes mot den förut vitlimmade ytan."

Schablon och schablonpensel, ur SIFU Måleriteknik.

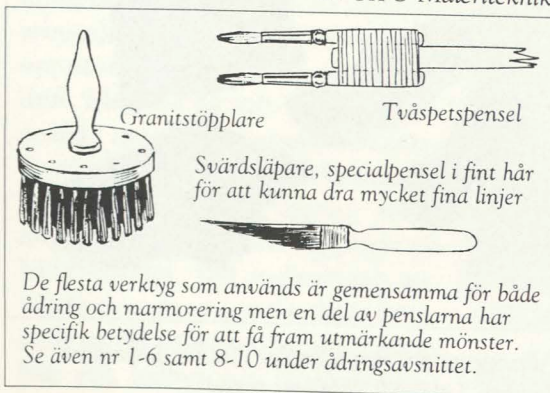
Allmogemåleri. Färgstämplar i trä för dekorativa detaljer, Leksand, 1800-talets slut.

Marmorering

Marmor var ett mycket dyrbart och sällsynt material. Tekniken att imitera olika marmorarter är därför av gammalt datum i vårt land. Den förekommer framför allt i påkostade inredningar i kyrkor eller i herrgårdar, men blev under 1700-talet minst lika vanlig om än i enklare form i allmogehemmen. "Från min barndom, 40-50 år sedan, minns jag många bondgårdar vars förstugor och delvis kök voro målade med limfärger, direkt på timmerväggen. De flesta av dessa voro i samma färg och utförande i stort sett: en ljus gulgrå ockerfärg som botten med därefter anbragta marmorliknande ådror i gråblått, rödgult o vitt, påminnande om sienamarmor, fast ganska schematiskt. De gävo dock ett visst behagligt intryck för ögat då man från den vanligtvis rödfärgade exteriören inträdde i byggnaden."

Under 1800-talet och i början av detta sekel uppnådde man ett stort mått av perfektion i arbeten utförda framförallt i offentliga byggnader eller i påkostade hyresfastigheter. Däremot förknippas denna teknik mera sällan med möbelkonsten där den stundtals varit vanlig.

Ur SIFU Måleriteknik

Teknik

Med streckpensel tecknas motivet fram. Stenens form och karaktär bildar stomme i marmoreringen. Denna förstärks ytterligare med hjälp av marmoreringspensel eller svamp. Motivet kan fördrivas, dvs ges djupverkan med en moddlare. Vissa mycket skarpa detaljer tecknas med en tunn pensel. Små eller större öppningar i stenen kan åstadkommas med hjälp av gummi-späckel eller rent av tummen.

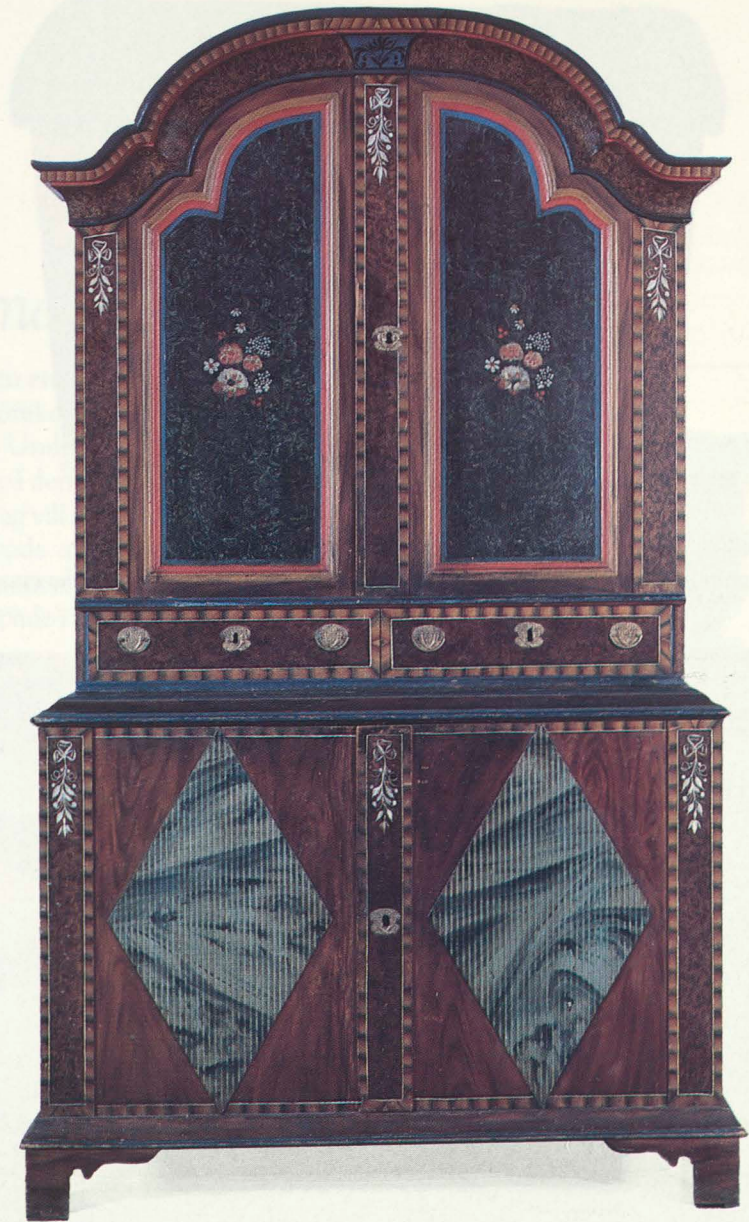
Marmorerad klocka, tidigt 1800-tal, Nordiska museet.

Förlaga för ådring ur Desaint, A., *Decoration de bois et marbres*. 1986.

Marmorimiterad 1700-talsstol, Tureholm, Nordiska museet.

Ådrat och marmorerat skänkskåp från slutet av 1800-talet, Värmland, Nordiska museet.

Dekorationsmålad kista från början av 1800-talet, Norrbotten, Nordiska museet.

Imitationsmålat golv från 1700-talet, Skogholms herrgård, Skansen. Foto Elisabet Granit.

Stänkmålning

Stänkmålning, en enklare variant av marmorering, har också förekommit länge vid ytbehandling av väggar. Under 1600- och 1700-talen träffar man ofta på den i såväl högre ståndssom allmogemiljö. "Jag vill minnas att i gamla stugan har, å väggar både av bräder eller 'rappade' (lerade) förekommit s.k. 'skvättmålning' de tog en visp och doppade i röd färg och 'slängde' på väggen."

Stänkmålning som imitation i synnerhet av Älvdalsporfyr blev vanlig under 1800-talet. Senare har denna teknik kommit att användas som dekor även för möbler.

Teknik

För stänkmålning lämpar sig färger typ limfärg eller äggoljetempera bäst. Metoden är ganska enkel: mot en bottenfärg stänks ljusa eller mörka prickar på det som skall målas. För det ändamålet har man en visp, t ex björkris, som verktyg eller en grövre rund pensel typ hornsugga. Man kan också stänka mindre ytor eller föremål med hjälp av en liten pensel med styv borst. Färgen som används bör vara så fast att den inte rinner när stänken träffar ytan.

Stänkmålad ljusstake, 1800-talets första hälft, Södermanland.

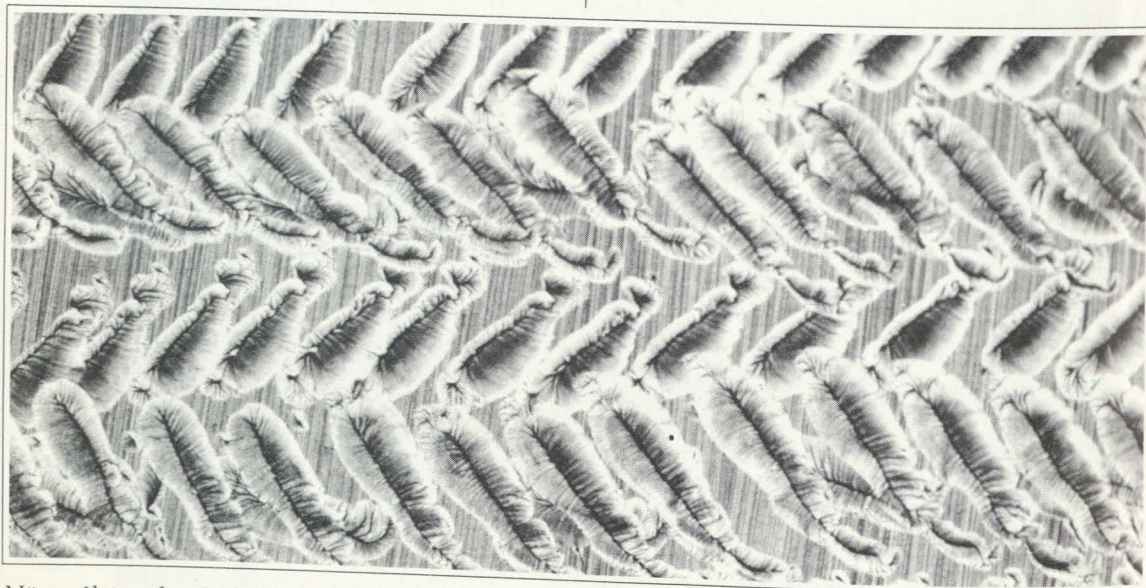
Övrigt dekorationsmåleri

Förutom dekorationsmåleri i form av väggfält med blom- och bladslingor och listdragning kan man med kam, skinnbitar och trasor men inte minst handens olika delar få fram oändliga möjligheter att åstadkomma oväntade effekter. "En målare kallad Slöfot gick omkring och målade möbler bl a kistor. Han målade blommorna med fingrarna. Det syntes bl a genom fingeravtrycken i färgen."

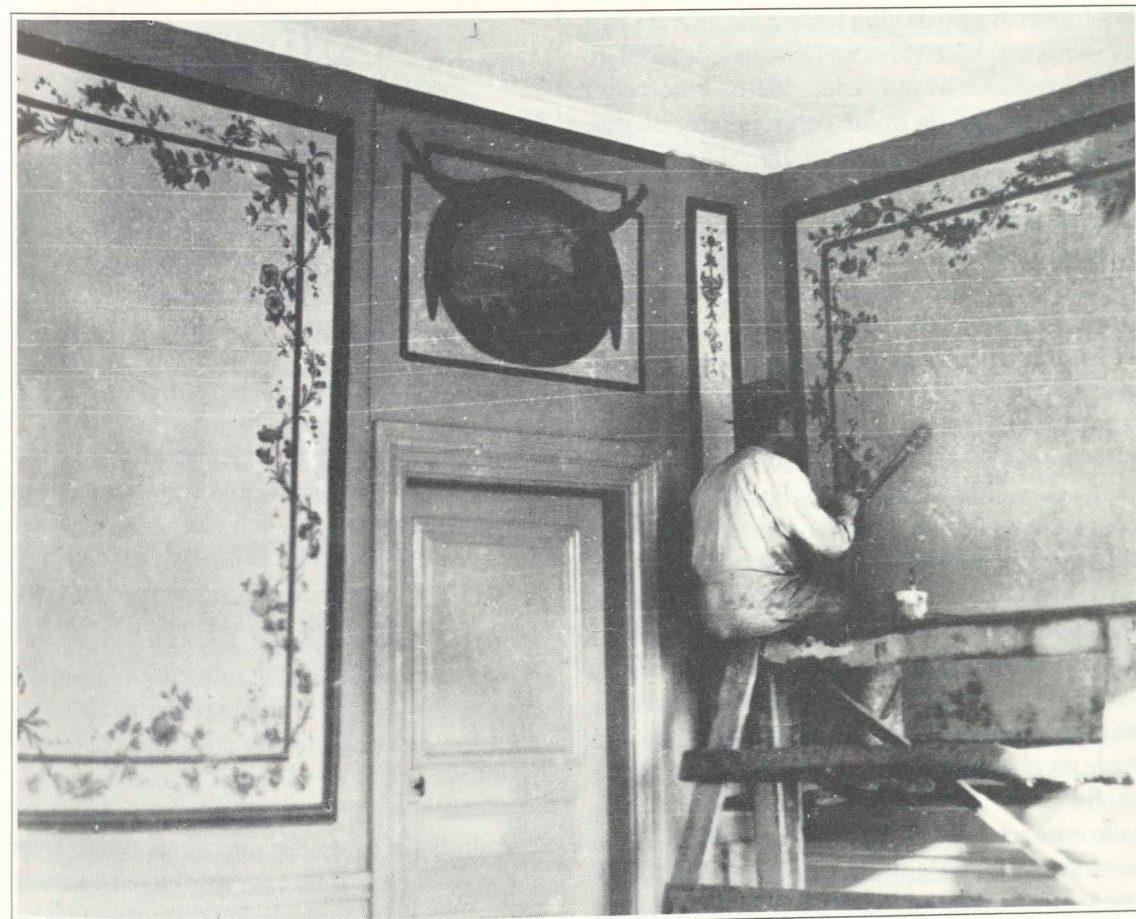
Ersättning av dyrbara material var länge den främsta anledningen till uppkomsten av olika former av dekorationsmåleri. Exempel på detta är sköldpaddsimitation. Idag tenderar i stället det rent estetiska eller fantasifulla vara grunden till innovationer på dekorationsmåleriets område.

Teknik

I den utstrukna färgen kan mönster göras t ex med ihopvikt skinn eller tyg som rullas utmed ytan, med kam som dras över ytan i olika rörelser, med pensel där man genom att styra trycket kan få färgen att fördela sig på ett dekorativt sätt eller enbart med handens olika delar trycka in vackra och fantasifulla mönster.

Nävamålning, foto L Nessel.

Dekorationsmålare i verksamhet, Mosstena herresäte, Södermanland, 1925. Måleriyrkets museum.

Redskap och material

"... ty varje målare tillverkade sina pänslar själv, och vart av många olika sorters material och hade varje målare minst ett 50-tal sådana pänslar, från grova till de allra finaste, de grövste vart av svinborst, hästsvanstagel, fåtagel, dvärjkogg-massa, träfibrar av ene- eller viderot, roten efter sjöstärr, osv, till de finare och mjukare, pänslar använde man hamptågor, linblånor, näsletågor, fjummorstagg, bläcknerot, harens rumptuss, samt ekorresvans vart dät alla förträffligaste till pänslar för finare konstmålning, man begagnade alldrig en pänsl för varje färjvalör, dvs. till varje sorts färj fans särskilt pänsl"

Även många pigment utvanns av målarna själva, hämtade från sot, jord eller bergarter, vegetabiliska ämnen som löv eller bark. Majoriteten av pigmenten köpte man dock i bit på apoteken eller i handelsbodarna. För färgframställningen fick målaren sedan riva detta råmaterial tillsammans med bindemedel till en pasta. "... en konst målares verktyg bestod uti dän stora målareflisan /rivsten/ så där tre fot bred och lika lång. Dän vart slätt och jämn på dän sida man skulle gno färgen på. Till dänna flisa hörde en annan sten som vart jämn nedtill /löpare/ och hade ett plan på 6 tum bred, övra ändan där man skulle hålla vart tappformig, färgklamp. Man lade oarbetad färj på flisan, och gnodde och arbetade där med dänna klamp på varje tillsättning, oavbrutet under en timas tid, förän färjen vart duglig så att mästaren godkände dän."

Som bindemedel förekom tidigt lim dvs avkok av animaliska ämnen (ben, brosk eller hudar) vilket kunde erhållas hos garvare/slaktare. Vidare användes ägg tillsammans med linolja och vatten eller enbart linolja som fodrade en alldeles särskild teknik eftersom färgen inte torkar så snabbt som fallet är med andra bindemedel.

"Min farfar målade vanligt, men han kokade linolja av linknopp, den fick koka i vatten tills det blev olja av knoppen, och vattnet kokade bort. Och så köpte han färg i bitar och rev dem själv, stötte den först och rev sönder den sedan mellan två stenar, den som han rev med var mindre."

Linoljan, som slog igenom under 1700-talet, kunde först enbart köpas i rå form varför målarna själva fick koka den för att färgen skulle torka snabbare och få den kvalitet man eftersträvade.

Originellt men inte ovanligt var "dricka", dvs svagdricka eller mjölk som bindemedel. Detta hade dock en viktig begränsning eftersom det inte tillät flera övermålningar i motsats till linoljan.

Verktygsvård

Verktyg till ådring och marmorering tillverkas av mycket hög kvalitet på både borst och hår. Verktygsvården är därför synnerligen viktig. Ett rent och fungerande verktyg är en förutsättning för att resultatet skall bli bra.

Vid rengöring av penslar skall man undvika att använda starka lösningsmedel t ex thinner, penseltvätt osv då de vid långvarig användning framför allt kan skada vulkaniseringsmassan som binder borsten vid skaftet.

Det enda man behöver för rengöring är lack-nafta, såpa och vatten.

Daglig rengöring

Det räcker att skölja penslarna från lasyr med lacknafta. Därefter ställs eller hängs de i lack-nafta i en burk med lock.

Rengöring för långvarig förvaring

Skölj penslarna i lacknafta och tvätta med såpa och vatten. Skaka av vattnet och häng dem i rå linolja i en burk med lock.

Ur SIFU, Måleriteknik.

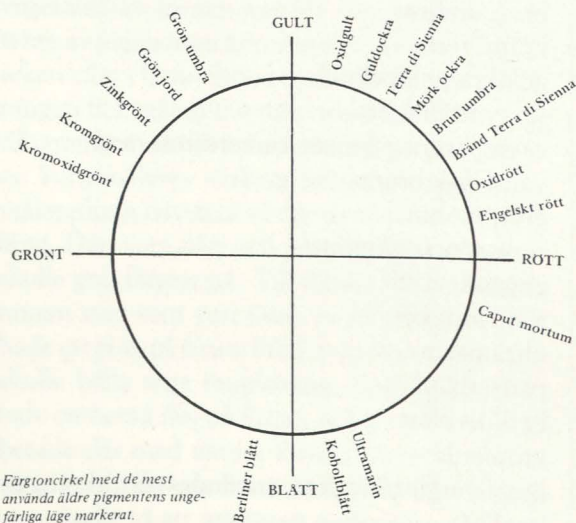
Pigment

Som vägledning till val av färgstoffer för dekorationsmåleri kan nämnas innehållet i "gammel-målarns" målarschatull. Han var verksam under mitten och senare hälften av 1800-talet i Jösse härad i Värmland.

brun umbra
bränd terra
gulåkra/guldockra/
sinkvitt/zinkvitt/
cassel/brunt pigment kan ersättas med
van Dyck brunt/
grön umbra
sinkgrönt/zinkgrönt/
engelskt rött
röd cinnober
ultramarin
pariserblått
berlinerblått
kromgult
lite silverglitt/blyglete, användes till torkning av
linolja/

Något svart pigment fanns inte med i "gammel-målarns" schatull. Förmodligen användes här kimrök som lätt kunde tillverkas på platsen, nämligen av det sot som bildas då man bränner björknäver vilket samlas upp i en behållare som hålls ovanför lågan. Kimrök kan vara svår att få tag på idag men kan ersättas av benssvart eller järnoxidsvart.

Diagrammen ur: *Traditionella färgtyper*, Riksantikvarieämbetet, 1983.

Färgtoncirkel med de mest använda äldre pigmentens ungefärliga läge markerat.

KULÖRTA PIGMENT						
Namn	Kemisk sammansättning	Linolje färg	Lim färg	Kalk färg	Slam färg	Äggolje färg tempera
Ockror Umbror Terror	Järnoxid + silikat m m	L	L	L	L	L
Oxidgult	Järnoxidhydrat	L	L	L	L	L
Oxidrött Engelskt rött Caput Mortuum	Järnoxid + silikat m m	L	L	L	L	L
Järnoxidrött	Järnoxid	L	L	L	L	L
Blymönja	Blyoxid (ej inv.)	L	O	O	O	O
Ultramarin	Kisel-aluminium förening (ej utv.)	L	L	A	A	A
Pariserblått Berlinerblått	Ferricyanid	L	L	O	O	O
Äkta kobolt-blå	Kobolt-aluminat	L	L	L	L	L
Grönjerd	Järnaluminium silikat	L	L	L	L	L
Kromoxidgrönt	Kromoxid	L	L	L	L	L
Zinkgrönt	Zinkgult + järn blått + bariumsulfat (ej utv.)	L	L	O	O	O
Kromgrönt	Ferricyanid + kromgult (icke stabilt i kulör)	L	L	O	L	L

VITA PIGMENT OCH Fyllnadsmedel						
Namn	Kemisk sammansättning	Linolje färg	Lim färg	Kalk färg	Slam färg	Äggolje färg tempera
Titandioxid	Titandioxid	L	A	A	L	L
Zinkvitt	Zinkoxid	L	A	O	A	L
Litopon	Zinksulfid + bariumsulfat	L	A	A	L	L
Krita	Kalcium-karbonat (ej utv.)	A	L	A	A	A

SVARTA PIGMENT						
Namn	Kemisk sammansättning	Linolje färg	Lim färg	Kalk färg	Slam färg	Äggolje färg tempera
Kimrök Lampsvart Carbon Black	Kol	L	A	A	A	A
Benssvart	Kol + kalciumfosfat	L	L	L	L	L
Järnoxidsvart	Järnoxid	A	O	A	A	A

Bindemedel

Ur: *Traditionella färgtyper*, Riksantikvarieämbetet, 1983

Så hukades han för "Sckackaranda" sedan han en gång under sina kombinerade målar-tiggar vandringar då han medförde allt vad han hade av målargrejer råkade ramla omkull på vägen o spilla ut sina färger så de kom att förena sig. Han skulle då ha slagit händerna samman o utropat: "Nej där har ja jackarna som jag försökt i all min tid men aldrig förr fått reda på.

Limfärg

Limfärg är en enkel och välbeprövad inomhusfärg som använts i århundraden på väggar, tak och spismurar.

Även i dekorativt måleri har limfärg varit vanlig och är den färgtyp som i huvudsak använts vid stänk- och schablonmåleri. Som tryckfärg på tapeter användes limfärg ända in på 1950-talet och används än idag inom ett visst sortiment. Förr, innan sandspacklet började förekomma, var det vanligt att limfärg även användes som utjämnande material på puts under tapeterna och kallades för kridering.

Limfärg kan målas på de flesta underlag som papp, makulerad juteväv, trä och puts. Limfärg som takfärg har varit vanlig ända fram till 1950-talet.

Idag har limfärg sitt främsta användningsområde vid ommålning av tidigare limfärgsmålade ytor och vid nymålning i kulturhistoriskt intressanta hus samt vid stänk- och schablonmålning.

Innehåll

Limfärg består av krita, vatten och limlösning. Limmet är färgens bindemedel och kritan dess pigment och fyllnadsmedel. Limfärg kan brytas genom att kritan delvis ersätts med kulört pigment.

Som lim kan antingen animaliskt lim, typ horn-, ben- och fisklim, eller vegetabiliskt lim som cellulosalim användas. Avkok av Caragheen (Islandsmossa) har förr använts som bindemedel, framförallt vid ommålning. Limfärg med kasein som bindemedel har också förekommit. Cellulosalim blev ett vanligt alternativ först efter andra världskriget.

Egenskaper

Limfärg har en jämn, matt yta med fin lyster. Det är en billig och hälsovänlig färg som torkar snabbt. En lämpligt utförd limfärgsmålning är lätt att renovera utan att underlaget skadas, men avgörande är valet av underbehandling.

Färgen är känslig mot fukt, vilket gör den olämplig i t ex kök och badrum eller på ytor som utsätts för fett och smuts. Limfärg kan ha en tendens att krita av sig, vilket gör att den heller inte är lämplig på ytor som utsätts för nötning.

Äggoljetempera

Benämningen tempera kommer från latinets temperare som betyder blanda. Det finns flera sorters temperafärg. De olika färgerna benämns efter vilket bindemedel som ingår. Inom yrkesmåleriet har äggoljetempera och kaseitempera haft störst betydelse. Bägge färgtyperna har mycket gamla anor.

Målning med äggoljetempera har i huvudsak förekommit på finare snickeriinredning, men det förekommer även att hela vägg- och takytor strukits med tempera. Tempera har också använts vid dekorativt måleri. Färgen kan målas på de flesta underlag, men trä och puts är vanligast.

Inom byggnadsmåleriet har äggoljetempera idag sitt största användningsområde vid bättning och ommålning av tidigare temperamålade ytor samt vid nymålning av t ex finare träytor i restaureringssammanhang.

Innehåll

Äggoljetempera är en emulsionsfärg, en blandning av kokt linolja, ägg och vatten. Linoljan och äggen fungerar som bindemedel och vattnet är förtunningsmedel. Äggen tjänar även som emulgator, dvs förhindrar att linoljan och vattnet skiljer sig åt.

Egenskaper

Äggoljetempera är en mycket slitstark färg som är lätt att stryka men torkar långsamt. Färgen i sig är täckande men den har även strukits laserande. I det äldre byggnadsmåleriet har temperamålning ofta varit täckande. Vid en laserande målning ställs alltid höga krav på underlagets beskaffenhet både vad det gäller utseende och jämnhet.

Äggoljetempera är en färskvara och finns inte i marknaden som färdig färg utan måste tillredas vid målningstillfället. Ingredienserna är billiga, lätta att få tag i och miljövänliga.

En väl genomtorkad äggoljetempera är i stort sett olöslig i vanliga lösningsmedel. Detta gör att en äldre temperamålning som målats över med exempelvis en linolfjärg i regel kan tas fram.

Linolfjärg

Att måla med linolfjärg var redan under 1500-talet en väl beprövad teknik. Färgen kom ända in på 1950-talet att bli den helt dominerande färgtypen för målning av snickerier, inredningar och möbler. Det bör dock uppmärksammas att målningssystemen förändrades under senare hälften av 1800-talet. I en strävan efter en perfekt slät och blank yta började man då bl.a. att bredspackla underlagen och tillsätta oljelacker i färdigstrykningsfärgen.

Idag har linolfjärg inomhus sitt största användningsområde vid ommålning av tidigare linolfjärgsmålade ytor och vid målning av nytt trä i äldre kulturhistoriskt intressanta miljöer. Färgen kan målas på de flesta underlag som trä, puts, metall o dyl och användas i såväl våta som torra utrymmen.

Innehåll

Linolfjärg för invändig målning består av kokt linolja, pigment, lacknafta och lite torkmedel.

Linoljan är bindemedel och ger även färgen dess glans. Pigmentet ger färgen dess kulör, täckförmåga och fyllighet.

Förr förtunnades färgen med terpentin, men nuförtiden vanligen med lacknafta som är mindre farlig ur allergisynpunkt. Även balsamterpentin kan användas.

Egenskaper

Linolfjärgen är en slitstark och hållbar färg. Den tränger väl in i underlaget och har i jämförelse med andra färger överlägsna vidhäftningsegenskaper. Färgåtgången per kvadratmeter är liten.

Färgen är lätt att renovera. Det är få färgtyper som kan målas i så många skikt utan att färgen måste avlägsnas.

Färgen torkar genom oxidation med luftens syre. Mycket tunt målade är den övermålningsbar efter en natt. Helt genomtorr blir den först efter ca en månad.

Linolfjärg gulnar något med tiden. Gulningen blir kraftigast i mörka utrymmen.

Linolfjärg för inomhusbruk kan erhållas industriellt, men serietillverkas inte varför den i de flesta fall måste tillredas på platsen. Större kvantiteter tillverkas dock lämpligen industriellt.

Läs mera:

- Ambrosiani, S., Från de svenska skråämbetenas dagar. 1920.
 Andrén, E., Skråtidens byggnadshantverkare. (Fataburen 1974, s 69-100)
 Bergman, R., Cederström, A. W., & Ågren, R., Ett yrkes historia. 1909.
 En bok om rödfärg. 1932.
 Bong, J. M., Den lilla målare-boken ... 4 uppl 1877.
 Byggnadsmåleri med traditionella färgtyper. Riksantikvarieämbetet. 1985.
 Färg på trä (Byggnadskultur 1987:2)
 Cennini, C., Boken om målarkonsten. 1947 & 1986. (Orig. I 1 libro dell'arte. O trattato della pittura, 1417 tr. 1821).
 Desaint, A., Decoration de bois et marbres. 1986.
 Erixon, S., Folklig möbelkultur i svenska bygder. 1938 & 1980.
 Erixon, S., Folklig möbelkultur i svenska bygder. Liggmöbler. 1970.
 Erixon, S., Målarna berättar. Historia dikt och iakttagelse hos gamla svenska bygdemålare.
 (Svenska kulturbilder, ny följd I:1-2, 1934.)
 Franzén, A-M., Målade kistor och skåp. 1970.
 Fredlund, J., Allmogemöbler. 1978.
 Gunnarsson, S., Från vagnsmålare till billackerare. Svenska målareförbundet 100 år. 1986.
 Hallström, B., Måleriets material. 1986.
 Hande, Y., Målarens material och metoder. 1980.
 Hidemark, O., m fl., Så renoveras torp och gårdar. 1973 & 1986.
 Innes, J., Paint magic. London 1987.
 Jacobsson, B., Svensk folkkonst. Del 1-2, 1983 & 1985.
 Key, K., Hjälp dig själv. 1926.
 Liljeblad, F., Anteckningar om dekorationsmåleri. Tekniska skolan. 1884.
 Lüneburg, L., Svensson, O., Teknologi för målare, materiallära. 1971.
 Löfström, M., Måla om möbler. 1984.
 Molin, S., Schablonmåleri. 1977.
 Mårtensson, H., Måla inne. Svensk Byggtjänst. 1982.
 Nessle, L., Måla inomhus på gammalt vis. 1986.
 Nylén, A-M., Hemslöjd. 1969 & 1970.
 Oldenbruch, Holz- und Marmormalerei. Hannover. 1987.
 Praktisk marmorering, SIFU Måleriteknik. 1981.
 Praktisk ådring och lasering. SIFU Måleriteknik. 1980.
 Radford, P., Surfaces and finishes. London. 1984.
 Sandenor, Ö., Allmogemålarnas material och redskap. 1981.
 Selling, G., Målning i äldre tider och restaurering. (Hantverkets bok I 1934. s. 334-382)
 Stål, C., Utkast till allmän byggnadslära. 1851.
 Svensson, J., Målaremästare. Förebilder för Marmorering och Ådring. 1936.
 Thurell, S., Vård av trähus. 1975
 Målade möbler, möbelmålare. (Västerbotten 1978:2.)
 Zetterqvist, G., Gammaldags målning. Dala-Floda. 1977.

De flesta av dessa böcker finns i Nordiska museets bibliotek.

En yrkesfärgsmålare i fotoateljén, Filipstad, omkring 1900.

Nordiska museet tackar:

 Alcro-Beckers

*Alvar
Björkstads
Dek-Måleri*

BO AHLSEN HANS LINDSTRÖM AB

 LUDVIG SVENSSON

 NORDSJÖ AB

 Parabolux

Obs!
INTERIÖR

Byggelit-kp

AB STOCKHOLMS STÄLLNINGSCENTRAL

UTBILDNINGS-
FÖRETAGET

SIFU

SIND

måleriutveckling
Måleriens Marknadsrad

Fre. 19.11.1987

NORDISKA MUSEET

SVERIGES KULTURHISTORISKA MUSEUM

ISBN 91 7108 280 8